

ETİMOLOJİ ARAŞTIRMALARI

Hasan Eren

1. balçık

Ananiasz Zajaczkowski, *Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-karaimskim* (Krakow, 1932) adlı eserinde (s. 25), Karaimce *balçix* 'balçık' kelimesini Türkçe 'çamur' mânasına gelen *balıq* (~ *balq*) (Divan) kelimesi ile izaha çalışmıştır: *balıq-çix* > *balı-çix* > *balçix*.

Türkçe *balçık* kelimesinin, Kâşgarlı Mahmut'un Divan'ında gördüğümüz *balıq* (~ *balq*) 'çamur' kelimesiyle alâkadar olduğu muhakkaktır. Buna rağmen, bu kelime, Zajaczkowski'nin yaptığı gibi, *balıq-çix* (< *-çiq*) şeklinde izah edilemez.

Eski dil yadigârlarımızda bu kelimeye *balçiq* şeklinde tesadüf edilir. Bugünkü Türkler arasında da *balçiq* şekli çok yayılmıştır: T. K. *balçiq* 'der Lehm, der Ton, der Schlamm, der Schmutz' (Radloff); T. U. *bâlçiq* (Pröhle); Kar. T. *balçix* 'Lehm, Kot' (Kowalski); Kar. L. *balçiq* (*c = ts*) (Radloff); Kaz. *balşıq* 'der Lehm, der Schmutz' (a. y.); Kum. *balçiq*, *palçiq* 'Schmutz' (Németh); Karaç. *balçiq* 'Erde, Kot' (Pröhle); Balk. *balçiq* (*c = ts*) 'Erde, Kot, Lehm' (Pröhle); Başk. *bâlşıq* (Pröhle); Kırg. *balçiq*, *balqıç* (Yudaxin); Tar. *palçiq* 'der Lehm, der Ton' (Radloff); Bar., Küyer. *palçiq* (*c = ts*) 1. '(Küyer.) der Schmutz, der Sumpf'; 2. '(Bar.) die Erde' (a. y.).

Yalnız, yeni Türk dillerinde *balçiq* (~ *balçık*) şekli ile birlikte ara-sıra *balqaş* ~ *palqaş* (> *palçaq*, *malçaq*) şekli de kullanılır: Kâz. *balqaş* 'ein sumpfiges, mit Grashügeln bedecktes Land, der Sumpfhügel' (Radloff); Tel., Kumd., Alt. *palqaş* 'Schmutz, Schlamm, Erde, Lehm' (a. y.); Ş., Alt. *palğaş* (a. y.); Sağ., Koyb. *palğas* (a. y.); Sağ., Koyb. *palçaq* (a. y.); Ş., Sağ. *malçaq* 'der Schmutz, der Schlamm' (a. y.); Koyb. *palğas*, *palçaq* (Katanov).

Bence, *balqaş* ~ *palqaş* (< **balqaç*) kelimesi, Kâşgarlı Mahmut'a borçlu olduğumuz *balıq* (~ *balq*) kelimesinden çıkmıştır: *balıq* + *ç* > **balqaç* > *balqaş*.

Yukardan beri verdiğimiz tanıklara göre, bizim *balçık* (~ *balçiq*) kelimesi, basit bir metathesis ile izah edilebilir:

> *balçaq* > *palçaq* ~ *malçaq*.

**balqaç*

> *balqıç* > *balçiq*.

Bu durum karşısında, *balçix* kelimesini *balıq-çix* şeklinde izaha çalışmakla Zajaczkowski'nin aldandığı anlaşılmıştır, sanırım.

2. *sanduvaç*

Emile Benveniste, 1948 de neşrettiği bir yazısında (*Journal Asiatique*, CCXXXVI, 184), Türkçe *sanduvaç* 'rossignol' kelimesinin Soğdcadan alındığını ileri sürmüştür.

Eski ve yeni Türk dillerinde birtakım Soğdca kelimeler vardır. *Ajun* 'monde', *baçaq* 'jeûne chrétien', *borç* 'dette', *kand* (> *kent*) 'ville', *nom* 'loi, religion'... gibi. Buna rağmen, Türkçe *sanduvaç* kelimesinin Soğdcadan alındığı iddia edilemez.

Benim fikrime göre, eski ve yeni birçok Türk dillerinde gördüğümüz bu kelime, Türk dilleri ile kolayca izah edilebilir: *sanduvaç* (< *sandığaç* < *sandığaç*) < *sandığ* + *ç*.

W. Radloff'a göre, 'die Nachtigall' mânasına gelen *sandığ* kelimesi bugün Televütler arasında kullanılır. Bu etimolojiyi aydınlatmak için, Türkçe *qarlığaç* 'kırlangıç' (> *kırlangıç*) kelimesinin de *qartlıq* 'kırlangıç' kelimesinden çıktığını söyleyelim (*qartlıq* + *ç*).

Bu duruma göre, Türkçe *sanduvaç* kelimesinin Soğdcadan alındığını iddia etmekle Benveniste aldanmıştır.